Buda Attila

Néhány nap Babits Mihállyal Brissagóban

(Laudáció Major Ágnes és Szénási Zoltán Kiss József-díja alkalmából)

1934. október 25-én a brissagói párás délelőttben Babits Mihály annak örült legjobban, hogy előző este végre viszontláthatta fiatalkori barátját, Szilasi Vilmost. Utazásuk befejezése előtt lesz még így néhány közös napjuk, talán csak kettőjüknek szóló személyes órák is, amikor felidézhetik fiatalságuk egykori szellemi világát. Újraélve a klasszikus ókort, mérlegre téve a modern filozófusokat, latolgatva az európai politikát; főleg az előző évi német kancellárváltást. A jelen derűje mellé téve a bizonytalan jövőt. Az előző napokban még tartott attól, hogy már nem tudnak találkozni, hiszen nagyon a végén jártak a nyaralásuknak. De Szilasi szerencsére elszabadulhatott a csersavgyárból. Ezekben a napokban egyébként már inkább őszelésről lehetett volna beszélni, bár amikor október első keddjén Ilonkával és Ildikóval hármasban felszálltak a Déliben a vonatra, még húsz fok volt. Csak a reggeli köd jelezte, kezdődik a változás. Trieszt, Velence és négy nap Milánó után érkeztek meg kilencedikén, a következő kedden Brissagóba. Itt, a Lago Maggiore partján azonban még zavartalanul tűzött a napfény.

Mivel induláskor bizonytalan volt, hogy pontosan mikor érnek Brissagóba, Ilonka és Lili, Szilasi felesége még Budapestről telefonon megbeszélték, hova menjenek, ha a házaspár még nem lenne otthon. Így, amikor kilencedikén koradélután a Stresából indult hajó kikötött, a mólóról azonnal a vízpartra épült Grand Hotelbe mentek. A hatalmas, négyemeletes szállodában a 17-es számú szobát vették ki, ablakai a tóra nyíltak. Ilonka nyűgös volt, csapkodta a szúnyogokat, Ildikó meg elalvás előtt lázasan figyelte a túlpart fényeit: egy sávban a parton villogtak, de fentebb sötét volt minden. Az erdők még érintetlenek voltak.

Másnap, tizedikén először Lili érkezett meg. Ő hamarabb ott hagyhatta a gyárat, s vele átköltözködtek a szálloda háta mögötti Villa Leoncavallóba, Szilasiék lakásába. A házaspár az elmúlt évig Németországban élt, de Hitler hatalomra jutása után, 1933 nyarán Svájcot választották. A hegyoldalon álló, a tóhoz közeli, kiemelkedő középrészű, kétemeletes historizáló épület neogótikus stílusban épült 1903-ban. Igen, eredetileg a zeneszerző számára készült, de ő 1919-ben meghalt. A ház 1933-ban éppen lakók nélkül állt, a Szilasi-házaspár pedig megvásárolta. Főfrontja teljes egészében a tóra nézett, jobb oldalán az első szinten terasz volt. Bal oldalán pedig fedett folyosón át lehetett elérni a lépcsőt, amely levitt a szálloda mellé, és aztán a tópartra.

A Szilasi jövetele utáni reggelen Babits a teraszon ült, Ilonka és Ildikó még nem keltek fel. Elfáradtak a tegnapi luganói, asconai kirándulásokban. Ő azonban nem tűrte az ágyat, kijött a szabad ég alá. Felidézte, miről beszélgettek az első közös estén a dolgozószobában, könyvek és egy antik óra társaságában, s valami megmagyarázhatatlan szorongás fogta el. A szék támláját a fal felé fordítva, bal oldalon a kis hajókat nézegette, meg a túlpart hegyeit, maga előtt pedig az olasz határt. Közel volt, a hajóról ott látta meg az első brissagói épületet, egy harangtornyot. Az utasok között észrevett egy érdekes arcú asszonyt – szívesen beszélgetett volna vele. Aztán átköltözésük után öt nappal vesekőrohama volt, még mindig érezte a hatását. Nem volt jó ez az év, gondolta, márciusban otthon a szíve és a veséje miatt kétszer is be kellett vonulni a János szanatóriumba. A deréktáji fájást mindig igen nehezen viselte, de amit most érzett, az mégis valami sokkal erősebb és mélyebb volt. Nem tudta még, hogy előző nap nemcsak Szilasi futott be, hanem Budapesten meghalt Csinszka egy hirtelen szívrohamban. Az előérzet azonban, hogy valami kivédhetetlen közeledik, lassan hatalmába kerítette. Ült egyedül az erkélyen, nézte a környéket, a terasz falán a virágokat, a fel-le szaladgáló gyíkokat, az egyre rövidebbé váló árnyékokat.

Amikor a veseroham után először felkelt, s ugyanígy magányosan sétált a parton, észrevette a határról látott campanilét. Győzött a kíváncsiság, elindult felé. A harangtorony a Chiesa di Santa Maria di Ponte része volt, ennek falán rátalált Leoncavallo emléktáblájára és az altemplomban a sírjára is. Megdöbbent, amikor azt olvasta a falon, hogy a templom 1526-ban épült. A depressziója egyre erősödött, leült a templom mellett egy padra és önmagát nyugtatva a virágokat számolta. Már a hajóról kiszállva, a szálloda felé autózva észrevette a hortenziákat, amelyek azonnal Anyi szekszárdi virágzó sövényét hozták elé. Ilonka ugyan azt mondta, hogy azok nem is hortenziák, hanem őszi rododendronok, de Babits tudta, hogy ő látja jól. És ebben a párás őszi forróságban, amikor az őt körülvevő megmagyarázhatatlan érzéshez csatlakozott messziről az európai politika iránti aggodalom, közelről pedig a *Bajazzók* befejezése: „La commedia è finita!", s mindez együtt kavargott a magyar történelem szánalmasságával, a csodavirágok képekké váltak:

Milyen gazdag és buja
ez a sok hortenzia!

és az ég is csupa kék
s mint öröktüz, a nap ég
és a termés csupa tarka
s mindig friss vérrel hasad
a gránátalmáknak ajka.

Most, a teraszon, az is eszébe jutott, mi lesz majd a verseivel, amelyek eddig szingli kötetekben jelentek meg. Volt ugyan 1928-ban egy gyűjteményes is, de már hat év múlt el, s született azóta számtalan. Így nem csak azt nem lehet észrevenni, hogy vers és próza hogyan találkozik, de azt sem, hogy maguk a versek mennyire összetartoznak, milyen különleges kapcsok tartják egyben őket. Nem lehet látni, nem lehet hallani, miként folytatnak egymással párbeszédet. Vajon lesz-e, aki egyszer úgy adja ki őket, hogy az irodalomtörténészeknek is segítséget nyújtson ennek a meglátásához? Lesz-e, aki azokat is elolvassa és elhelyezi valahol, amelyek élete tiszavirágnyi volt: csak egy gondolat, csak egy benyomás folytatás nélkül. És mégis, mégis mind az egész része, egymást magyarázza és egymást erősíti. Lesz-e, aki ezt meg tudja mutatni? A nap egyre magasabbra hágott, ő még mindig egyedül volt, és próbálta a benne, körülötte ziháló gondolatokat helyükre rakni.

Ki bocsátja meg nekem
ezt a kéket az egen?
és a földön ezt a zöldet?
és e vén nap telhetetlen
lángját, és a sok gyümölcsnek

buja husát, jó izét?
s a szikrázó tó vizét?
a felhőt, mely vertarany?
s a gonosz hortenziáknak
szépségét hogy céltalan?

Ebben a felfokozott hangulatban egyszerre ráébredt, hogy nem csupán emlékezni tud, hanem olyasmit is megsejteni, ami csak ezután fog történni… Képes a jövőbe nézni. Csoda történt? Lehet. Először azt látta, hogy a Villa Leoncavallót 1978-ban le fogják bontani. Majd azt, hogy a Grand Hotel felívelő évtizedei 1943-ig tartanak, amikor menekültek számára internálótábort hoznak létre az épületben. A háborút követően 1958 és 1971 között ismét

szálloda lesz, de az igények a század eleji nagy méretektől a kisebb belső terek, a megváltozott szolgáltatások felé mozdulnak el; a Grand Hotelt 1993-ban szüntetik meg. Ma már hűlt helyük, modern mediterrán társasházak vannak a telkeken.

És a versei? Azoknak lesz nyomuk? Belelátva a 2020-as évekbe, elhaladva az előzők mellett: hosszú volt a felkészülési idő egy szakmai kiadásra. De kilencvenkét év múlva egyszerre megjelenik két kötet. A már meglévő kettő mellé. Onnan, a fal melléről kezdte olvasni a Tudományos Művek Tárát, s megfigyelte, mindkét sajtó alá rendező szakmai életében 2019 volt a fordulópont. Számolva a tételeket, ismételte és szokta a két nevet: Major Ágnes, Szénási Zoltán. Aztán kezébe vette és lapozni kezdte a könyveket is. Látta a bevezetők azonos oldalait, ami az összetartozást, és a különbözőket, ami a korszakhatárok verseit jellemzi. Majd azt vette észre, ami a legfeltűnőbb: a színeket. Elhomályosuló szemmel próbált köztük eligazodni, amíg meg nem értette elhelyezésük elvét. Megörült, mert észrevette, hogy a kéziratok szövegét, a gondolatok pásztázását követő javításokat megőrizték. Ez nagy eredmény, gondolta, hiszen csak most szembesült avval, a nyomtatás mily álnok csapdákat rejt, miután elámult a *Nyugtalanság völgye* példányainak szöveghibáin. Arra gondolt, hogy ez kicsúfolása annak, amennyire ragaszkodott kéziratai betűhű közléséhez. És bár a szedéshibák elbizonytalanítják a szerzői akarat kérdését, ugyanakkor megemelik a kéziratok fontosságát. Elégedettséggel töltötte el, hogy a *Recitativ* cikluskoncepciója nem maradt titokban, amint a kötetek kiadástörténete sem. Örült annak, amint a bevezetőkben és az egyes versek apparátusában is előtérbe kerültek az életmű más korszakai felé vezető összefüggések. S a két kötet recepciójában olyan megszólalásokkal is találkozott, amelyek 1916-ban és 1920-ban nem jutottak el hozzá.

Az egyes tételek között tallózva megnyugvással látta, józan egyensúly van a szövegközlések és a hozzájuk tartozó apparátus között. Meghatódott a *Miként szélcsöndben a hajó* szövegén, a címzés nélküli intimitáson, amely mögött távolról mégis fogarasi élmények és Böske voltak egykor. Egyáltalán a neki írt, hozzá fűződő versek visszahozták a két évtizedes múltba süllyedt pillanatokat: az *Aranyfürdő, aranyeső, Danaé*, a *[Pargoletta]* és a többi. A kötetben egymás után olvasva egyenrangúvá válnak, egykor megjelentek és kéziratban maradtak; így adják vissza teljességükben a régi élményt és a régi fájdalmat, s ebben a teljességben a töredékesség is egy résszé válik. És *A Fiamhoz,* és a *Játszottam a kezével,* a két nagy csalódás; az egyenrangú barátság, meg az egyenrangú szeretet kudarca:

Még egyre álmodom vele,
ó hogy oly messze közele
s hogy minden e világon itt
furcsa szirtekbe ütközik!

Aztán a későbbi kötet nagy versei kerültek sorra: a *Húsvét előtt,* a *Fortissimo*, impozáns szövegkritikával és keletkezéstörténetekkel, s különösen a másodikra fordítva figyelmet, maga is meglepődve a fennmaradt szövegváltozatok nagy száma miatt. És fellapozta a személyesebbeket is, az *[Annyit szenvedtünk…],* a *Bilincs ez a bánat,* a *Hegedűk hervatag szava,* és az *Egyenes úton mentem én* címűeket. Az első formátlansága a más művekre mutató szövegrészleteivel, a második keletkezéstörténetének kritikai hangja, a harmadik magánbánata, amely feloldódik a közös szomorúságban és a negyedik dacos öntudata, összefüggésben más, 1919 őszén keletkezett művekkel, e brissagói pillanatban is szembenézésre serkentette. Így kellett tenni akkor? És ezek az elmúlt pillanatok a megszelidült sajgásaikkal most feloldást hoztak. A két kötetet lapozgatva zaklatottsága enyhült. Felállt, még egy pillantást vetett a virágokra, a virgonc gyíkokra, megköszönve azt az órát, amit a két kötet társaságában töltött. Visszatolta a széket a helyére, lassan bement a szobába. Hátha Ilonka és Ildikó már felébredtek.